

УДК 82-191+821.111

К. О. ВЕЛЬЧЕВА

ПРОБЛЕМА СПАСІННЯ В ПОЕМІ ВІЛЬЯМА ЛЕНГЛЕНДА «ВИДІННЯ ПРО ПЕТРА ОРАЧА»

У статті розглядається художній відгук англійського поета XIV ст. В. Ленгленда на проблему свободи волі людини. Для цього висвітлюються етапи теологічної полеміки між прибічниками двох протилежних ідей спасіння душі, висловлених Пелагієм та Августином. Відзначається, що автор «Видіння про Петра Орача» концентрує увагу на ролі людської волі і ціннісного вибору. Але в той же час у поемі акцентовано слабкість людини і її потребу в благодаті, без якої спасіння неможливе. Робиться висновок про творче відображення Ленглендом загальної тенденції загострення інтересу до особистості.

Ключові слова: Ленгленд, проблема спасіння, свобода волі, предестинація, особистість, алегорія.

Постановка проблеми. Постать англійського поета Вільяма Ленгленда для вітчизняної літературознавчої науки досі залишається в тіні його сучасника Джеффри Чосера, відомого як «батька англійської літератури». Це частково можна пояснити тим, що текст поеми Ленгленда «Видіння про Петра Орача»¹ становить для сучасного читача справжній виклик: поетика твору ґрунтується на величезному масиві середньовічної релігійної культури, осмислення якої ускладнене не лише часовою віддаленістю, а й багатогранністю самого феномена. Заглибленість Ленгленда в релігійну культуру проявляється в проблемно-тематичному спектрі поеми, її образно-мотивному ряді, а також у побудові оповіді на основі прийомів схоластичних дискусій і мистецтва проповіді. Крім контексту літературного, для розуміння художнього задуму поеми та його реалізації вкрай важливим є історико-культурний контекст.

Мета, завдання, актуальність дослідження. Дана розвідка має на меті аналіз поетичного втілення Ленглендом його розуміння ролі і місця людини у всесвіті, які він намагається досягнути через звернення до проблеми спасіння душі. Цей аспект вітчизняним літературознавством не розглядався, натомість західні науковці різнобічно вивчали світоглядні засади поезії Ленгленда. Так, виявленню теологічних ідей, які вплинули на автора «Видіння про Петра Орача», та їх художньому втіленню в поемі присвячено праці Р. Адамса [11], Д. М. Бейкер [12], М. В. Блумфілда [13], Р. В. Френка [14]. Але питання потребує додатко-

вого вивчення, зокрема в тому ракурсі, який дозволить зрозуміти погляд середньовічного поета на людську особистість. Це є актуальним у контексті наукових пошуків А. Я. Гуревича, який заперечував «народження» особистості в період Ренесансу, наголошуючи на існуванні її особливого типу ще в епоху Середньовіччя [3; 4]. Розглядаючи проблему спасіння в поемі Ленгленда, потрібно висвітлити етапи середньовічної дискусії навколо свободи людської волі, яка точилася у релігійних колах, та простежити художній відгук на неї у «Видінні про Петра Орача».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема свободи волі стала однією з центральних для усієї теологічної думки Середньовіччя. Початок її обговорення було покладено ще в V ст., коли британський чернець Пелагій висунув аргументи на користь свободи людської волі від впливу перворідного гріха та від схильності до зла. На його думку, спасіння людини залежить лише від її справ, тому що між добром та злом людина робить власний вибір без втручання Бога. Ця точка зору спонукала Августина сформулювати власну радикально відмінну позицію – концепцію предестинації. Він вважав, що гріхопадіння Адама вплинуло на все людство, і тепер через свою природу людина не може уникнути гріха, а можливість робити добро дає лише благодать, дарована Богом. Августин наголошував на первісному виборі Богом одних для спасіння, а інших для осуду, тоді як Пелагій вірив не в приречення, а в передбачення Богом життя людини. На думку Августина, свободна воля не відіграє у спасінні активної ролі, а участь людини зводиться лише до прийняття благодаті зверху. Незважаючи на засудження пелагіанства як еретичного вчення,

¹ Текст «Видіння про Петра Орача» існує в трьох варіантах. Коротша перша версія А була створена в 1368–1374 рр. Твір піддавалася переробці і розширенню в наступних двох версіях В та С, які вважаються написаними в 1377–1381 рр. і в 1381–1385 рр.

пізніше в результаті синтезу поглядів Пелагія та Августина виникло напівпелагіанство, прибічники якого розглядали спасіння як спільний результат дій Бога та людини [1, с. 796].

Августиніанська концепція, офіційно визнана церквою, домінувала впродовж кількох століть, хоча акцент поступово змістився на призначення тільки до спасіння. З новою силою полеміка розгорнулася в IX ст., коли ідею подвійної предестинації аргументував Годскальк з Орбе, але його думка про можливість призначення до грішного життя і прокляття зазнала осуду. Оригінальну точку зору в суперечці висловив Іоанн Скот Еріугена, який вбачав предестинацію лише в наділенні людини свобідною волею, спрямованою Богом на прагнення до добра, а джерелом зла називав невірне використання волі [10, с. 39–41].

XI – XIII ст. ознаменувалися новим етапом дискусії. Так, Ансельм Кентерберійський спробував узгодити поняття передбачення і предестинації з поняттям свободи волі. До обговорення долучився і один з найвпливовіших середньовічних філософів Фома Аквінський: він наголошував на неможливості спасіння без благодаті, дарування якої не пов'язане з заслугами людини, і погоджувався з концепцією подвійної предестинації [дет. див. 9, с. 313]. Але чимало богословів схилилися до пелагіанських переконань (наприклад, Іоанн Дунс Скот, який приділяв багато уваги роздумам про свободу волі людини) [9, с. 317].

В Англії першої половини XIV ст. полеміка про спасіння представлена іменами оксфордців Вільяма Оккама, Фоми Бакінгема, Роберта Голкота, Адама Вудхема, які в більшій чи меншій мірі заперечували предестинацію, і Фоми Брэдвардіна, який був прибічником цієї ідеї. Оккам, займаючи помірковану позицію, припускав, що завдяки своїй абсолютній могутності Бог може звільнити людину від необхідності надприродної благодаті, а здійснені без неї вчинки нагороджувати. Крім того, лише дії, вчинені з власної волі людини, вартують нагороди. На думку Оккама, Богу відомі усі майбутні випадкові події [5, с. 364], а Фома Бакінгем, Роберт Голкот та Адам Вудхем в апології свободи волі виходили з ідеї випадковості та невизначеності майбутнього [2].

Проти применшення «новими пелагіанцями» Божої всемогутності Фома Брэдвардін виступив у трактаті «De cause Dei contra Pelagium» (1344). Він доводив, що якщо Бог є першопричиною, то акт людської волі неможливий без його воління Богом.

З точки зору теолога, для Бога не існує минулого або майбутнього, усі події одвічно Їм передречені, тому відбуваються за необхідності [10, с. 387–388]. Цей трактат на захист традиційного августинізму став дуже популярним, і його аргументація в подальшому зумовила позицію Джона Вікліфа, який сповідував ідею споконвічного призначення частини людства до спасіння.

Отже, проблема спасіння викликала в Англії XIV ст. палку дискусію. Вона відобразилася в тогочасній поезії, про що свідчить «Видіння про Петра Орача». При цьому текст поеми Ленгленда не дозволяє однозначно відповісти на питання про позицію автора щодо предестинації. Тому Р. Адамс вважає, що Ленгленд сповідував напівпелагіанство [11, с. 96], а Д. Н. Бейкер, навпаки, виявляє його намагання підкреслити, що добрі справи не гарантують спасіння, яке залежить лише від благодаті [12].

Виклад основного матеріалу. Поема Ленгленда написана алітераційним віршем у жанрі алегоричного видіння. Автор звертається до форми сну, яка набула великої популярності в англійській поезії XIV ст. «Видіння про Петра Орача» складається з десяти снів, які бачить розповідач на ім'я Вілл. У першому сні «леді з гарним обличчям, одягнена в полотняний одяг» [15, с. 9], яка є уособленням церкви, надихає Вілла на роздуми про спасіння душі. Тому він вирушає у мандрівку, яка приносить зустрічі з різними алегоричними персонажами, що повчають його. Перед читачем розгортається життєвий шлях Вілла від молодого віку до старості, в якому зовнішні обставини поетом майже не конкретизовані, а увагу сконцентровано на внутрішніх духовних пошуках розповідача, що відбуваються у низці сновидінь.

Називаючи розповідача Will, що англійською означає «воля», алегорично змальовуючи в його образі шлях душі до спасіння, поет висуває проблему волі в самий центр поеми. Мотиви пошуку, шляху, які втілює в поемі фізичний рух сновидця в просторі, що призводить до його внутрішніх змін, пов'язані з середньовічною концепцією життя як мандрівки до Бога. Подібно будь-якій людині, Вілла подорожувати непросто: він робить помилки, ставить недоречні питання, хибно сприймає відповіді. Наприклад, коли Свята Церква пояснює, що найдорожчим скарбом є істина, і Бог – то любов, Вілл жаліється, що йому бракує внутрішнього розуміння. Прагнення такого розуміння можна сприймати як бажання внутрішньо відчутти

близькість до Христа, пережити особистий досвід, що пов'язує Ленгленда з традицією англійського містицизму.

Через свою недосконалість Вілл спочатку намагається пізнати таємницю спасіння лише інтелектуально. На цьому етапі його співрозмовниками-наставниками стають персоніфіковані фігури Думка, Ум, Навчання, Вченість, Письмо, Уява, пов'язані з інтелектуальними процесами. Розмови з ними побудовано автором на основі прийомів і методів схоластики – серед них постановка питань, розглядання предмету спору з різних боків, переакцентування дискусії кожним новим її учасником, виділення *pro* і *contra*. Але виявляється, що логіка та інтелект не приносять бажаного результату. Від співрозмовників Вілл дізнається, що Божий задум людині не зрозуміти, бажання багато знати веде до гордині, а вченість не гарантує спасіння. Тому він стає смиреннішим, про що свідчить зустріч з алегоричною фігурою Терпіння, і пробує спиратися скоріше на віру, ніж на розум. Тоді на шляху Вілла зустрічаються алегорії християнських чеснот Віри, Надії та Любові, а далі він бачить сходження Христа до пекла, особисто вживаючись у події біблійної історії та отримуючи власний містичний досвід бачення Спасителя.

Спробуємо визначити, яка концепція спасіння ближча авторові «Видіння про Петра Орача». Акцентуючи важливість піклування про душу в земному житті, розставляючи моральні дорогокази – уникання гріхів, чесна праця, любов до Бога і ближнього, необхідність добрих справ, Ленгленд акцентує важливість власного вибору людини на користь добра, особисту можливість кожного вплинути на спасіння чи загибель душі. Але Вілл ставить питання про предестинацію, на інтелектуальному етапі дискусії висловлюючи переконаність у тому, «що моє ім'я / В книгу життя задовго до мого народження вписане / Або ж не вписане за яку-небудь нечестивість, як свідчить Святе Письмо» [15, с. 113]. Пояснюючи загибель душ мудрих Соломона і Арістотеля гріховністю їх вчинків, Вілл не може знайти причини спасіння інших грішників – Марії Магдалини, Давида, який послав на смерть Урію, і апостола Павла, який колись переслідував християн: «А тепер вони, як царі, зі святими в раю – / Ті, чий вчинки були найпорочніші у світі; / А ті, хто мудро говорив і написав багато книг / Про ум і мудрість, з проклятими душами живуть» [15, с. 115]. Отже, як вважає Вілл, людському розуму не досягнути, за що Бог прири-

кає до спасіння або до погибелі. Однак він згадує про Святу Церкву, «яка прийняла мене з купелі як одного з Божих обранців, / Бо Христос покликав усіх нас прийти, якщо ми хочемо – / Сарацинів і схизматиків, і також юдеїв: / *O vos omnes sicientes, venite*²» [15, с. 122]; про жертву Христа заради людства: «Тоді всі християни можуть прийти, – сказав я, – і попросити про вхід / По праву крові, якою Він викупив нас, і хрещення» [15, с. 122].

Бачимо, що поет, наголошуючи на непрозорості Божого задуму для людини, все ж вважає, що дар свободи волі має бути використаний для роботи над собою. Однак фінальна сцена «Видіння про Петра Орача», в якій зображено апокаліптичну битву гріхів із захисниками фортеці Церкви, демонструє, що навіть духовенство уражене гріхами, що людина слабка і недосконала, тому потребує для спасіння Божої благодаті (останнім, що Вілл почув уві сні, були благання персонажу Совість щодо благодаті). Тим не менш, автор «Видіння про Петра Орача» наполягає на важливій ролі свободної волі, через це приділяючи велику увагу моральній проблематиці.

На думку Ю. В. Пелешенка, віра у свободу волі, дану Богом, була одним з принципів, усвідомлення яких «підносило вагу особистості у Всесвіті» [8, с. 463]. У католицтві рух до фокусування уваги на особистості проявився, як підкреслює А. Я. Гуревич, у рішенні IV Латеранського собору (1215 р.) про необхідність саме індивідуальної таємної сповіді [4, с. 829]. Її запровадження дає подальший потужний поштовх, за висловом Жака Ле Гоффа, «до індивідуалізації, до дослідження совісті, до самоаналізу» [6, с. 121]. У поемі Ленгленда актуалізація інтересу до внутрішнього світу окремої людини проступає у висуванні в центр поеми «я» сновидця, у наведенні певних подробиць його біографії, побудові дії поеми у вигляді його особистого пошуку.

Висновки. Таким чином, у проблематиці «Видіння про Петра Орача», у використанні поетом форми сну, який відображає внутрішні імпульси сновидця, і в образі самого розповідача, який потребує індивідуального релігійного досвіду, бачимо зазначену М. І. Ніколою тенденцію загострення інтересу до індивідуума, характерну для літератури Англії кінця XIV ст. [7, с. 303]. Однак самозаглиблення сновидця «Видіння про Петра Орача» є його подорожуванням до Бога, і в

2 «О, всі спраженні, йдіть до води ...» (Іс. 55:1). Біблія цитується в перекладі І. Огієнка.

цьому погляд на людину Ленгленда є подібним до відображеного в «Сповіді» Августина, чия психологічна інтроспекція, як наголошує А. Я. Гуревич, має саме таку спрямованість [3, с. 268]. Крім того, образ Вілла є алегоричним: як вже згадувалося, у перекладі його ім'я означає «воля», і в історії його пошуків поет втілює можливий шлях будь-якого

християнина, наділеного свободою волі. Отже, у «Видінні про Петра Орача» індивідуальність і власні шукання окремої особистості стають засобом узагальнення, тобто зображення людської природи в цілому, вагань і помилок, властивих кожній людині у пошуках спасіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вязовская А. В. Предопределение [Электронный ресурс] / А. В. Вязовская // Новейший философский словарь / Сост. и главн. науч. ред. А. А. Грицанов. – 3-е изд., исправл. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – С. 796. – (Мир энциклопедий). – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/fil_dict/625.php (дата звернення 20.09.2015). – Заголовок з екрану.

2. Гарнцев М. А. Проблема самосознания в западноевропейской философии (от Аристотеля до Декарта) [Электронный ресурс] / М. А. Гарнцев. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – 215 с. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/garnz01/txt06.htm> (дата звернення 12.06.2016). – Заголовок з екрану.

3. Гуревич А. Я. Личность [Текст] / А. Я. Гуревич // Словарь средневековой культуры / Под ред. А. Я. Гуревича. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. – С. 260–270. – (Серия «Summa culturologiae»).

4. Гуревич А. Я. Человеческая личность в средневековой Европе: реальная или ложная проблема? [Текст] / А. Я. Гуревич // Гуревич А. Я. История – нескончаемый спор. – М. : РГГУ, 2005. – С. 821–842.

5. Коплстон Ф. История философии. Средние века [Текст] / Фредерик Коплстон / Пер. с англ. Ю. А. Алакина. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 494 с.

6. Ле Гофф Ж. История тела в средние века [Текст] / Жак Ле Гофф, Николя Трюон / Пер. с фр. Е. Лебедевой. – М. : Текст, 2008. – 189 с.

7. Никола М. И. Английская литература XIV века: становление поэзии и прозы, истоки традиций [Текст] : дисс. ... докт. филол. наук : 10.01.05 / М. И. Никола. – М., 1995. – 340 с.

8. Пелешенко Ю. В. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII – XV

ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Постагі [Текст] / Ю. В. Пелешенко. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К. : ВД «Стилос», 2012. – 608 с.

9. Рассел Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от античности до наших дней [Электронный ресурс] / Бертран Рассел / Научн. ред. проф. В. В. Целищев. – изд. 3-е, исправл. – Новосибирск : Сибирское университетское издательство, 2001. – 540 с. – Режим доступа: <http://mathcenter.spb.ru/nikaan/phylo/rassel.pdf> (дата звернення 23.10.2015).

10. Шишков А. М. Средневековая интеллектуальная культура [Текст] / А. М. Шишков / Учебное пособие. – М. : Издатель Савин С. А., 2003. – 592 с.

11. Adams R. Langland's Theology [Текст] / Robert Adams // A Companion to Piers Plowman / Ed. by John A. Alford. – Berkeley, Los Angeles, London : University of California Press, 1988. – P. 87–116.

12. Baker D. N. From Plowing to Penitence: Piers Plowman and Fourteenth Century Theology [Текст] / Denise N. Baker // Speculum. A Journal of Medieval Studies. – Chicago : The University of Chicago Press, 1980. – Vol. 55. – № 4. – P. 715–725.

13. Bloomfield M. W. Piers Plowman as a Fourteenth-Century Apocalypse [Текст] / M. W. Bloomfield. – New Brunswick; NJ : Rutgers University Press, 1961. – 259 p.

14. Frank R. W. Piers Plowman and the Scheme of Salvation: an Interpretation of Dowel, Dobet and Dobest [Текст] / R. W. Frank. – New Haven : Yale University Press, London : Oxford University Press, 1957. – 123 p.

15. Langland William. The Vision of Piers Plowman [Электронный ресурс] / William Langland. – London : J.M. Dent; New York : E. P. Dutton, 1978. – 263 p. – Режим доступа : <http://name.umdl.umich.edu/PPILan> (дата звернення 14.10.2015).

REFERENCES

1. Vyazovskaya A. V. (2003) Predopredelenie [Predestination]. Noveyshiy filosofskiy slovar [The Newest Dictionary of Philosophy]. Minsk: Knizhnyy Dom. Available at: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/fil_dict/625.php (accessed 21 September 2017) [in Russian].

2. Garntsev M. A. (1987) Problema samosoznaniya v zapadnoevropeyskoy filosofii (ot Aristotelya do Dekarta) [The Problem of Self-Awareness in West-European Philosophy (from Aristotle to Descartes)]. Moscow: MGU, 1987. Available at: <http://psylib.org.ua/books/garnz01/txt06.htm> (accessed 12 June 2016) [in Russian].

3. Gurevich A. Ya. (2003) Lichnost [Personality]. Slovar srednevekovoy kultury [The Dictionary of Medieval Culture]. Moscow: Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya (ROSSPEN), pp. 260–270 [in Russian].

4. Gurevich A. Ya. (2005) Chelovecheskaya lichnost v srednevekovoy Yevrope: realnaya ili lozhnaya problema? [Human Personality in Medieval Europe: A Real Problem or a Pseudo-Problem?]. Istoriya – neskonchaemyy spor [History is an Endless Debate]. Moscow: RGGU, pp. 821–842 [in Russian].

5. Koplston F. (2003) Istoriya filosofii. Srednie veka [A History of Medieval Philosophy]. Moscow: ZAO Tsentrpoligraf [in Russian].

6. Le Goff Zh., Tryuon N. (2008) Istoriya tela v srednie veka [A History of the Body in the Middle Ages]. Moskow, Tekst [in Russian].

7. Nikola M. I. (1995) Angliyskaya literatura XIV veka: stanovlenie poezii i prozy, istoki traditsiy [English Literature of the XIVth Century: Formation of Poetry and Prose, Sources of Tradition] (Doct. Diss.). Moscow [in Russian].

8. Peleshenko Yu. V. (2012) Ukrainska literatura piznoho Serednovichchia (druha polovyna XIII – XV st.): Dzherela. Systema zhanriv. Dukhovni intentsii. Postati [Ukrainian Literature of the Late Middle Ages (the Second Half of the XIII – XIV century): Sources. System of Genres. Spiritual Intentions. Personalities]. Kyiv: VD «Stylos» [in Ukrainian].

9. Rassel B. (2001) Istoriya zapadnoy filosofii i ee svyazi s politicheskimi i sotsialnymi usloviyami

ot antichnosti do nashikh dney [A History of Western Philosophy and Its Connection with Political and Social Circumstances from the Earliest Times to the Present Day]. Novosibirsk: Sibirskoe universitetskoe izdatelstvo. Available at: <http://mathcenter.spb.ru/nikaan/phylo/rassel.pdf> (accessed 12 December 2017) [in Russian].

10. Shishkov A. M. (2003) Srednevekovaya intellektualnaya kultura [Medieval Intellectual Culture]. Moscow: Izdatel Savin S. A. [in Russian].

11. Adams R. (1988) Langland's Theology. A Companion to Piers Plowman. Ed. by John A. Alford. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, pp. 87–116.

12. Baker D. N. (1980) From Plowing to Penitence: Piers Plowman and Fourteenth Century Theology. Speculum. A Journal of Medieval Studies, vol. 55, no. 4, pp. 715–725.

13. Bloomfield M. W. (1961) Piers Plowman as a Fourteenth-Century Apocalypse. New Brunswick; NJ: Rutgers University Press.

14. Frank R. W. (1957) Piers Plowman and the Scheme of Salvation: an Interpretation of Dowel, Dobet and Dobest. New Haven: Yale University Press, London: Oxford University Press.

15. Langland William. (1978) The Vision of Piers Plowman. London: J. M. Dent; New York: E. P.

Dutton. Available at: <http://name.umdl.umich.edu/PPIlan> (accessed 14 October 2015).

ANNOTATION

K. VIELCHIEVA

THE PROBLEM OF SALVATION IN WILLIAM LANGLAND'S PIERS PLOWMAN

The freedom of human will was one of the stumbling blocks for medieval theological thought. The polemics were initiated by Pelagius and Augustine who expressed opposing views on salvation. According to Pelagius, a human being is able to freely choose between good and evil, therefore salvation of the soul depends solely on human deeds. Reacting to this, Augustine formulated his conception of predestination. He emphasized human incapability, as a result of the Fall, to avoid sin and the necessity of God's grace for salvation. Augustine was convinced that free will is not directly involved in saving the soul, reducing human participation to receiving divine grace. It followed from Augustine's works that some people are initially predestined for salvation, while others – for damnation. Despite Pelagius' ideas being condemned as heretical, they were later synthesized with Augustine's in the so-called semi-pelagianism, which consisted of admitting the cooperation of God and man for saving the soul.

The debate continued, and XIVth century England saw its new stage: the doctrine of predestination was defended by Thomas Bradwardine, who argued with the «new Pelagians» William of Ockham, Thomas Buckingham, Robert Holcot and Adam Woodham. English literature of the XIVth century reflected the polemics: William Langland's poem «Piers Plowman» raises the question of how a man can save his soul, but does not give a straightforward and unambiguous answer. It made researchers come to different conclusions as to the poet's position.

This research demonstrates how Langland, addressing the problem of salvation, ponders the place and role of man in the universe. The poet seems to believe in free will: by concentrating on the personal search for salvation, on the moral

choice to be made, he accentuates human responsibility for the soul. The poem also shows that man is weak and needs divine grace, but that fact does not diminish the significance of human good works.

Medieval belief in free will granted by God was connected with growing attention to the personality. In «Piers Plowman» the interest in the inner world of a person is indicated by the focus on the dreamer's «I» and his dream as reflections of his inner impulses, on his desire for individual religious experience. But the real aim of the dreamer's introspection is trying to save his soul, and here the poet draws upon the medieval idea of human life as a journey to God. The dreamer's name – Will – alludes to the problem of free will and reminds the reader that the image is allegorical: his search embodies a possible way of any Christian governed by his free will. In Langland's poem individuality with its personal search becomes a means of generalization, i.e. of depicting human nature in general with doubts and mistakes typical of every man in search of salvation.

Key words: Langland, problem of salvation, free will, predestination, personality, allegory.